

Úvod

Wýchodiska katechetické metodologie

Poté co jsme zkoumali identitu katecheze a její význam, vyvstává spontánně otázka: Jak katechizovat? Otázka metodologie jako takové, přestože ji lze volně připojit k základní katechetice, se týká spíše pojednání o metodách rozličných forem katechetické práce, např. s dětmi, s mladými lidmi, s dospělými, dále při katechezi v rodině, ve společenství vrstevníků, ve skupině; v katechezi iniciací, katechezi trvalé, při katechezi uskutečňované prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků atd. Nemáme-li překročit rámec této základní příručky, musíme se omezit na pojednání o problematice metody v obecné rovině, tedy zabývat se jejím významem a podstatnými dimenzemi.

Metoda v katechezi

Celou tuto oblast nechceme zredukovat na otázku, *kerou* metodu či *jakých* metod můžeme či máme užít, protože nezdá se vyskytuje nedostatek orientace a jasného povědomí v otázce po významu metody samé, resp. přesného vyznění její funkce v katechetickém procesu, a to především vzhledem k obsahu. Uvedme některé známé problémy:

Banalizace metody

Existuje poměrně široce rozšířená mentalita, která podceňuje metodu vzhledem k obsahu. Má se za to, že v katechezi je důležité pouze či alespoň hlavně předávané poselství, zatímco otázky metodologické (plánování katecheze, členění obsahu, způsob sdělování, tj. výrazové prostředky, konkrétní pomůcky) jsou spíše druhořadé, jsou to problémy údajně pouze „praktické“.

Tato mentalita se logicky odráží ve formaci katechetů i kněží. Je rozšířeno přesvědčení, že nejvíce záleží na dobré teologické formaci, která zaručuje zvládnutí obsahu. O problémech metodologických (protože jsou údajně méně důležité) stačí pojednat stručně, jako doplněk studia, nebo je svěřit jednoduše zkušenosti. Podobná mentalita se skrývá v přístupu k plánování katechetických aktivit nebo v přípravě katechismů a dokumentů o katechezi. Vyústěním takového způsobu myšlení je empirismus a improvizace. V mnoha farnostech se pokračuje v katechezi stále stejným způsobem bez úsilí o reflexi a plánování.

Polarizace obsahu a metody

Snadno se upadá do dualismu „obsah-metoda“, jehož následkem je příklon směrem k jednomu či druhému extrému (VDK čl. 30).

V katechezi neustále přetrvává jakási napětí mezi metodou a obsahem. Toto napětí samo o sobě není ničím negativním, je dáno. Následkem lidské nedokonalosti se však v dějinách katecheze církve nedářílo a dodnes nedáří udržovat toto napětí v rovnováze, a tím dochází např. k jednostrannému zdůrazňování jednoho na úkor druhého, nebo se obě veličiny ocitají v umělé vyvážení protikladu.

Zastánci přednosti obsahu před metodou se dovolávají známého principu „věrnosti Bohu a věrnosti člověku“ (srov. VDK čl. 145; Rdc čl. 160; Cat. trad. čl. 55), jako kdyby metoda, projev „věrnosti člověku“, kompromitovala „věrnost Bohu“.

Na druhé straně je třeba říci, že předností či taktika výlučná orientace na metodu (či „pedagogicko-antropologické“ zaměření) je právem vlněna jako nebezpečí ohrožující celistvost a pravověrnost poselství. Připomeňme např. prohlášení někdejšího kardinala Josepha Ratzingera a nynějšího papeže Benedikta XVI. ohledně množství svérázných pokusů během pokoncilního katechetického hledání. Ty vznikaly

v souvislosti s takovým rozvojem učení a pedagogiky, který charakterizuje jakási hypnótizující převaha metody nad obsahem různých disci-

pln. Metody se staly kritériem obsahu, místo aby byly jeho nositelem. (Ratzinger, 1985, s. 7–8)

Autentická katecheze neabsolutizuje ani obsah, ani metodu, proto-že důležité je obojí; jedno bez druhého nemá v katechizaci smysl.

Zdůrazňování „originality“ katechetických metod

Někteří teologové se dovolávají tzv. originální pedagogiky víry (srov. VDK čl. 144) takovým způsobem, že přirozenou rovínou (resp. profánní pedagogickou kompetenci) vnímají jako zbytečnou a jakýkoli přístup z pozice rozumu a pedagogických věd jako nepřijatelný. Tváří se takřka výhradně na tom, že růst víry má charakter nadpřirozeného, charakter tajemství, takže v praxi je vyloučena jakákoli forma příspěví jiného člověka.

Jindy je umění katechizovat kladeno do protikladu vůči vědecké reflexi katechetické kompetence a tím snižován význam úsilí o metodologickou přípravu katechetů. V dějinách katecheze ve 20. století lze nalézt několik výmluvných příkladů napětí, střetů a polemik v této oblasti.¹⁹

Uvedené skutečnosti volají po vysvětlení pojmu a role metod v katechetické činnosti.

K POJMU KATECHETICKÉ METODY

V katechezi je výraz „metoda“ používán s odlišnými významy. Proto si nejdříve upřesněme, co tímto výrazem rozumíme. V teorii i praxi katechetických aktivit se můžeme setkat se čtveřím chápáním pojmu „metoda“:

1. Metoda jako ucelený itinerář plánování a realizace konkrétního katechetického projektu (např. systematická katecheze s dospělými, katechetický kurz, příprava v souvislosti se slavením svátostí smíření a eucharistie, biřmování).

Takto chápaná „metoda“ v sobě zahrnuje všechny prvky utvářející katechetický proces včetně obsahu, který sdělujeme (předáváme). Budeme se jí zabývat níže.

¹⁹ Připomeňme např. diskusi kolem tzv. mnichovské metody na začátku 20. století, jejíž tvůrci byli obviněni ze zradci principů víry a dogmat, či krizi katechetického hnutí ve Francii v souvislosti s „catéchisme progressif“ Josepha Colomba v padesátých letech. Srov. ALBERICH, E. La catequética entre pedagogía y teología: ambivalencia de una disciplina en búsqueda de reconocimiento. In PRELLEZO, J. M. (ed.). *L'impegno dell'educare. Studi in onore di Pietro Braido*. Roma: LAS, 1991, s. 222–224.

2. Metoda jako typ katecheze

Zde máme na mysli strukturovaný systém činiteľů (osobnůch, obsahových aj.), kterými působíme koordinovaně za účelem dosahnout určitého cíle. Příklady: iniciační katecheze (např. v katechumenátu), trvalá katecheze, výuková katecheze, katecheze formační...

I metoda v tomto smyslu obsahuje kritéria týkající se obsahu.

3. Metoda jako sled pracovních „kroků“ v kontextu určitého katechetického projektu za účelem zprostředkování konkrétního obsahu a dosažení konkrétního, a to zpravidla důležitěho cíle, např. metody práce s textem Bible, metoda „revize života“ (vidět, posoudit, jednat).

4. Použití pomůcek či „technik“ v katechezi

Metodami (i když spíše v nevládním slova smyslu) bývá označováno použití určitých pomůcek či „technik“ v procesu katechetické komunikace – brainstorming, interview, použití hudby, obrazu, audiovizuální prezentace, dramatizace, ale i studium textů apod.

Zatímco od tohoto posledního chápání metody odhlížíme pro jeho nepřesnost, oprávněně hovoříme o metodě v předchozích třech významech. Metoda chápáná jako sekvence pracovních kroků je jasně odlišená od obsahu i účelu katechetické aktivity, přestože mezi nimi existuje vzájemný vztah. Naproti tomu hovoříme-li o metodě v prvním či druhém smyslu, je rozlišení či vzájemné vymezení takřka nemožné, protože metoda nezbytně zahrnuje i obsah.

METODA PODSTATNĚ PATŘÍ KE KATECHETICKÉ ČINNOSTI

Katecheze je působením, které má trojí ráz: výchovný, sdělovací a iniciační. Její realizace se tedy děje jako pedagogický, didaktický a mystagogický proces. Otázkou způsobu, jak postupovat, aby se takový proces rozvinul s nadějí na žádoucí účinek, je zásadní:

V katecheze neoddlhujeme od sebe studium předemtu víry od studia podmínek pro jeho vyjádření, sdělování a osvojování prostřednictvím mezilidské komunikace, a tedy od hledání optimálního „know-how“, aby se sdělení a šíření víry uvnitř určité kultury opravdu uskutečňovalo. Pro katechetiku jako vědu je typické, že vědění je skloubeno s uměním vědomosti zprostředkovávat (Fossion, 1990, s. 492).

Jinými slovy: Úkol katecheze napomáhat poznání obsahu víry (srov. VDK čl. 85) nelze izolovat od celostního katechetického procesu, který je složitější a náročnější (než samo poznávání obsahu víry). Proto vědecká a systematická reflexe katechetické činnosti obsahuje také prvky metodologického postupu.

PŘÍSTUP K NAPĚTÍ MEZI OBSAHEM A METODOU

Princip věrnosti Bohu a věrnosti člověku umožňuje vyvarovat se vytváření jakéhokoli protikladu, umělého oddělování či zdání údajně neutrálního vztahu mezi obsahem a metodou. Spíše zdůrazňuje jejich vzájemnou vazbu a interakci (VDK čl. 149).

Již rozlišení různých významů metody v katechezi nám dovoluje vidět nezbytný vzájemný vztah mezi obsahem a metodou v katechetické činnosti. Nejen to: viděli jsme, že „metoda“ často v sobě zahrnuje i obsah.

Vhodná reflexe identity a úkolů katecheze vede k překonání umělé vytvořeného protikladu mezi obsahem a metodou. Katecheze je sdělováním zkušeností významných pro život a jejím „obsahem“ je právě nepřeherné bohatství zkušeností křesťanského života, které je zpřítomňováno tady a teď. Boží slovo, které je katechezí sdělováno, neexistuje ve stavu „chemicky čistém“, ale je vždy vtěleno do dějin a vyjádřeno prostřednictvím určité kultury. V tomto smyslu nejsem mluva a ostatní způsoby komunikace pouhým vnějším „oblekem“ již dříve existujícího obsahu, ale zakládajícími prvky komunikace samé. V katechezi platí, že metoda je „cestou“ k obsahu a obsah je součástí metody. Proto nelze metodologický problém oddělovat od zodpovědnosti za obsah. Dobrá katechetická metoda je zárukou věrnosti obsahu (VDK čl. 149). Dochází-li tu a tam k falzifikaci nebo kompromitování obsahu katecheze, pak příčinou není poukaz na důležitost metody; je třeba ji hledat v chyběmém pojetí metodologie nebo ve stanovení metody.

BOŽÍ PEDAGOGIKA A KATECHEZE

V katechezi je připomínáno prvenství pedagogiky víry (srov. Cat. trad. čl. 58) nebo „Boží pedagogiky“ (srov. VDK čl. 143). Papež Jan Pavel II. vyzvedl její originalitu a transcendenci:

Mluví-li se o pedagogii víry, nejedná se o předávání nějakého lidského vědění, sebevícе moudrého, ale jedná se o sdělení samotného Božho zjevení, a to celého. Bůh sám během dějin spásy, a především v evangeliu používal určitou pedagogii, která musí zůstat vzorem pro pedagogiku víry. Jakákoliv pedagogická „technika“ má v katechezi cenu jen do té míry, v jaké může napomoci sdělování víry a výchově ve víře. V opačném případě nemá význam. (Cat. trad. čl. 58)

„Boží pedagogika“ je charakteristická některými rysy, jako jsou vtělení, princip postupnosti, pozvolného postupu, přizpůsobování se člověku, ústřední role Ježíše Krista, prvenství osobního vztahu, využití znamení atd. (srov. VDK čl. 143). Jak ovšem správně pozna-

menává C. Bissoli, o „pedagogice Boží“ můžeme hovořit v kontextu dějin spásy pouze analogicky a už zcela nemůžeme by bylo mluvit o „zjevených“ katechetických metodách (Bissoli, in DČat., s. 494). Hovoří-li magisterium o „originální pedagogice víry“ (srov. VDK čl. 144), pak to neznamená zpochybnění, či dokonce škrtnutí důležitosti přirozeného způsobu komunikace ani ignorování metodologie věd o výchově.

Pedagogická mediace neztrácí nic ze svého významu, i když je třeba ji promyšlet s ohledem na specifčnost katecheze:

Katechetická metodologie ... využívá pedagogických oborů a vědy o komunikaci, aplikovaných na katechezi; současně zohledňuje četné a význačné poznatky současné katechetiky (VDK čl. 148).

Originální pedagogiky víry uznáváme ani ne tak proto, že by byla podstatně odlišná od pedagogiky profánní, ale v tom smyslu, že volba a způsob užití pedagogických prostředků jsou osvědčeny vírou a určovány z hledem k účelu katecheze (Fossion, 1990, s. 417).

Druhy metod

Na pozadí problému ohledně katechetické metody se nalézá základní předpoklad, který je společný celé oblasti pastorální teologie. Jedná se o překonání koncepce, která se domnívá, že z teorie je možné přímo odvozovat ukazatele pro praxi. Pastorální metodologii je naopak nutné chápat jako „reflexi praxe“, čili úsilí interpretovat a hodnotit stávající činnost s výhledem na její zkvalitnění. Pod tímto úhlem pohledu se budeme nyní podrobněji zabývat třemi významnými metodami, které jsme vyjmenovali výše.

GLOBALNÍ ITINERÁŘ PLÁNOVÁNÍ KATECHEZE

Problém metodologie v katechezi se týká především nezbytnosti pečlivého plánování a tvorby projektu. Katecheze musí totiž překonávat často se vyskytující sklony k improvizaci či pastoracnímu empirismu.

Přechod od empirismu k racionalitě

Je prvním z požadavků spojených s tématem plánování. Je pravda, že kompetentní realizace katecheze, tak jako pedagogického působení, jsou současně umění i věda; jsou v ní zaangażovány rozum,

intuice, osobní inspirace i zkušenosti. Aniž bychom však snižovali význam těchto faktorů, pokládáme za nezbytné rozeznávat a překonávat formy improvizace a empirismu, zejména zaváděním přiměřené racionality a kritičnosti.

To se děje za pomoci některých vědeckých nástrojů (sociologický průzkum, poznatky z teologie, historie, antropologie, poznávání a interpretace kultury, didaktické a výchovné postupy, nástroje pro ověřování či hodnocení atd.) (Stachel, in DČat, 1986, s. 110–111; Fossion, 1990, s. 476). V kontextu plánování a tvorby projektů nalézají všechny tyto prvky své vlastní místo a účel.

Přechod od (jednotlivého) programu nebo textu k plánování

To, co je dnes už běžné v oblasti didaktiky, platí, byť v omezené míře, i pro katechezi: nezbytnost přejít od jednotlivého programu (např. osnovy) k plánování. Plánováním rozumíme způsob uplatnění racionálních kritérií včetně možnosti ověřovat výsledky katechetického působení v praxi. Jeví-li se kdysi úkol katechety v návaznosti na jeden program či na text, určený k výkladu, dnes se prosazuje plánování jako základní metoda pro zahájení katechetické činnosti. Jde o odstupňovaný proces, který vyžaduje v každé situaci nové promyšlení a organizaci činnosti s ohledem na konkrétní osoby a v jasně vymezeném kontextu.

linerář katechetické metodologie

1. etapa: Pozorování a seznamování se s aktuální nebo výchozí situací a okolnostmi:
 - dosavadní činnost;
 - prostředí a širší kontext;
 - osoby;
 - vztahy;
 - instituce.
2. etapa: Analýza – interpretace – pokus o první formulaci problémů
3. etapa: návrh projektu a programů:
 - hledání a formulace cílů (celkového, dílčích, ...);
 - volba typu katechese;
 - volba a systemizace obsahu (Bible, magisterium, zkušenost...);

- určení „metody“ ve smyslu stanovení sledu pracovních kroků;
- volba a určení struktury (individuální, ve skupině...), nástrojů a pomůcek (tištěné dokumenty, audiovizuální pomůcky, hromadné sdělovací prostředky...).

Plán realizace projektu:

- volba, stanovení a příprava (formace) katechetů a spolupracovníků;
- vymezení času (časové úseky, data, intervaly) a způsobu uskutečnění;
- příprava prostředí;
- otázky organizace a financování;
- plánování verifikace a/nebo evaluace.

4. etapa: realizace projektu

Vyzkoušení a uskutečnění projektu.

5. etapa: hodnocení uskutečněného projektu

6. etapa: aktualizace projektu

Poznámky k obsahu jednotlivých etap

K první etapě (poznání aktuální nebo výchozí situace a okolnosti) patří bedlivé pozorování a seznamování se:

- s danou situací (zda už zde nějaká forma katecheze existuje, jak je uskutečňována, jaká je reakce účastníků);
- s osobami, které zamýšlíme katecheticky oslovit (věk, pohlaví, sociální postavení, zaměstnání, jejich hlavní problémy, očekávání);

- s kontextem, v němž tito lidé žijí (prostředí vesnice nebo města, místní kultura, politický a náboženský kontext).

Druhá etapa se týká analýzy a interpretace zjištěných faktů. Máme nashromážděné množství rozličných užitečných informací, které si roztrídíme (co patří k čemu, co s čím nejspíš souvisí a jak), zamýšlíme se nad příčinami a významem zjištěných faktů. Jedná se o etapu hermeneutického rázu a kritického posouzení, která slouží k upřesnění potřeb a pořadí jejich naléhavosti včetně prvního zhodnocení: co se jeví jako pozitivní, nadějně, a co naopak jako neblahé, negativní.

Tato (druhá) etapa nesmí být podceňována; je v podstatě nemožné odvodit správné operační indikace přímo a pouze na základě seznámení se s prostředím a situací bez kritického zkoumání a úsi-

li o jejich interpretaci. Naopak jim lze dospět k nalezení podstaty problému. Toto uvědomění si přináší s sebou ujasnění a příjpadnou modifikaci *pláné popítky*.

Třetí etapa obsahuje vypracování návrhu souvislého a realistického projektu nebo plánu, který zahrnuje:

- stanovení a formulace cíle (hlavní či konečný cíl, dílčí cíle);
- stanovení celkového postupu (metoda v širším slova smyslu);
- stanovení a uspořádání obsahu katecheze;
- vytvoření sekvence čili pořadí operaivních kroků (metoda v úzkém slova smyslu);
- určení struktury katecheze (individuální nebo skupina nebo společenství);
- volby materiálu a pomůcek (knihy, dokumenty, audiovizuální pomůcky, obrázky...);
- stanovení konkrétních úloh, kompetencí a zodpovědnosti jednotlivých osob, zajištění finančních zdrojů; u větších katechetických projektů je třeba předem velmi pečlivě zvážít, zda lidé, kteří se ochotně nabízejí ke spolupráci, mají kromě dobré vůle a zkušeností také odborné předpoklady, přiměřené vzdělání a k tomu aspoň trochu praxe v oboru;
- vymezení časových úseků realizace a konkrétní způsoby hodnocení projektu.

Jakkoli se zdá tato etapa složitá, její opodstatnění je zřejmé: spočívá v nutnosti minimalizovat riziko rozřístílosti katechetické práce a nespokojenosti či zklamání všech zúčastněných. Podceňování této etapy má za následek to, že všichni dělají všechno a pak si překážejí, nebo nikdo nedělá nic pořádné, protože nikomu za nic vlastně nezodpovídá.

Ve čtvrté etapě je připravený projekt zahájen a postupně uskutečňován.

Realizace vlastního projektu se odvíjí bod po bodu, s respektem vůči osobní svobodě a ochotě každého jednotlivce. Katecheta je spíš moderátorem a průvodcem než učitelem.

V páté etapě se co nejdříve po skončení sejde pracovní tým ke společné revizi a hodnocení uskutečněného projektu. Hodnotí jeho průběh, vyústění, ohlasy, návrhy na změny apod. Přezkoumání a vyhodnocení projektu logicky ústí do znovutevření třetí etapy. Program je na základě předchozí reflexe aktualizován.

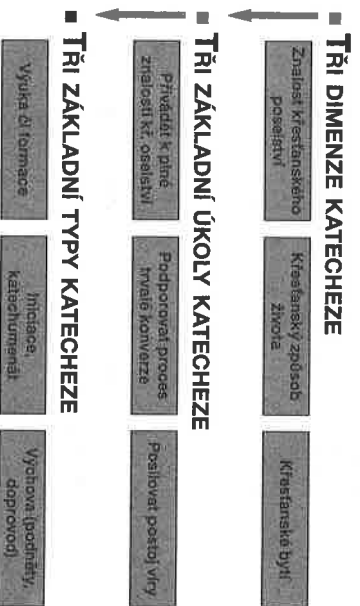
Není třeba sledovat vždy a v každém případě tento itinerář krok za krokem. Jedná se o základní všeobecné schéma, které připsouší řadu variant. Důležité však je pochopit vnitřní logiku tohoto itineráře a naučit se využívat vhodných vědeckých přístupů a nástrojů, které umožňují jeho neustálý rozvoj.

VOLBA TYPU KATECHEZE

Ve třetí etapě itineráře jsme viděli, že po stanovení cílů a obsahu katecheze je zařazen krok nazvaný *volba typu katecheze* neboli *volba vhodného katechetického projektu*. Tento bod představuje druhou rovinu odpovědi na otázku po metodě katecheze. Jak jsme již uvedli výše, typem či projektem zde rozumíme rozčleněný systém činností (osobních, obsahových, vztahových aj.), které jsou dynamicky uspořádány za účelem dosažení určeného cíle.

- Volba typu katecheze umožňuje lépe identifikovat a charakterizovat naplánovanou katechetickou iniciativu. V katechezi máme na zřeteli tři svěbytné a přitom spolu úzce spjaté dimenze (dimenze znalostí křesťanského poselství, křesťanský způsob života a dimenze křesťanského bytí). Od nich jsou odvozeny tři základní úkoly katecheze (viz pátá kapitola), kterým odpovídají tři základní typy katecheze:
- katecheze typu výuky a formace odpovídá úkolu přivádět k plné znalosti křesťanského poselství;
 - katecheze typu iniciace odpovídá úkolu podporovat proces trvalé konverze;
 - katecheze typu výchovy odpovídá úkolu podporovat a posilovat postoj víry.

METODA JAKO TYP KATECHEZE

Obř. 16 – Metoda jako typ katecheze

Katechetická činnost, ať už je pojímána jakkoli, by měla určitým způsobem zahrnovat všechny tři dimenze (výuku, iniciaci i výchovu), i když s nesterijným zdůrazněním či zabarvením.

METODA VE SMYSLU SEKVENCE JEDNOTLIVÝCH KROKŮ

Jiným prvkem itineráře je stanovení metody v užším slova smyslu (celek určitých kroků, které mohou následovat po sobě). Na dodržení sekvence těchto kroků závisí závadící výsledek.

Obecně je možné říci, že sekvence jednotlivých kroků vyplývá z kombinace čtyř kategorií, které se nazývám prolnáji:

- *slovo* (prvky didakticko-poznávací) – např. vypravování, výklad, diskuse, dramatizace;
 - *vztah* (interaktivní faktory, které se odvíjejí na bázi prožívání). Sem patří např. nonverbální výrazivo, skupinová dynamika, vytváření souměřitelnosti, přátelství, společné vytváření a sdílení zkušenosti;
 - *činnost* (různé formy angažovanosti, svědectví, práce);
 - *slavení* – např. obřad, symbolická gesta, modlitba, poutí, tanec, zpěv, hra...
- Svou vlastní „metodu“ v tomto významu v sobě nese každý konkrétní katechetický projekt (v zahraničí existují např. různé druhy „katechumenátů“ pro dospělé). Výše uvedené dimenze je možno různým způsobem kombinovat, takže existuje množství rozmarných katechetických metod (srov. VDK čl. 148).

Metoda pro katechetickou práci by měla určitým způsobem obsahovat všechny čtyři druhy působení (tedy prostřednictvím slova, vztahu, činnosti i slavení), i když v nesterétném poměru podle toho, zda daný typ katecheze klade důraz na výchovu, iniciaci nebo vyučování.

NÁSTROJE A POMŮCKY V KATECHEZI

Jedná se o širokou oblast rozmanitých „technik“, způsobů oslovení a nástrojů komunikace.

Především jde o různé způsoby komunikace a animace (výuková jednotka, interview, brainstorming, pantomima...).

Neméně bohatý je přehled nástrojů a pomůcek, od tištěných materiálů přes audiovizuální pomůcky až k rozhlasovým či televizním pořadům a dokumentům na webových stránkách. Vzhledem k tak široké škále možností vyvstává problém ve vlastním slova smyslu metodologický – totiž výběr vhodných a přiměřených pomůcek pro každou konkrétní katechetickou činnost. Při tomto výběru je třeba mít neustále na zřeteli více faktorů (typ katecheze, zaangažované osoby, cíl, jehož chceme dosáhnout, množství času, které máme k dispozici).

Je důležité se zaměřovat na ty pomůcky a prostředky, které v dané situaci nejlépe odpovídají požadavkům katechetického projektu, a nenechat se ovlivnit nahodilými či svěvolnými.

Katechismus jako nástroj katecheze: význam a limity

Katechismus nebo kompendium (knihla obsahující přehled pravd víry) měl v katechizaci významnou roli, zejména v období novověku. Druhý vatikánský sněm přinesl podněty k jeho hluboké revizi, která následně ovšem probíhala odlišnými směry a dospěla k různým výsledkům. V některých zemích, jako v Itálii nebo Španělsku, představovaly nově vypracované katechismy účinný nástroj k pokoncilní obnově katecheze. V jiných zemích, např. ve Francii či v Německu, vedla pokoncilní obnova katecheze k jisté relativizaci katechismu ve prospěch jiných pomůcek, považovaných za vhodnější z hledem k měním se okolnostem a danostem v procesu zprostředkování obsahu víry dnešním člověku.

Účelem katechismu bylo a je zachytit obsah katolické nauky, a sice jak v oblasti víry, tak i morálky, a to spolu s jeho výkladem. Výklad by měl být organický a systematický, srozumitelný i pro člověka bez filozofického a teologického vzdělání a hlavně spjatý s jeho životem, s jeho zkušeností a kulturou.

Je třeba otevřeně říci, že žádny z dosavadních katechismů nemůže tyto náročné požadavky splnit. Proto se (z katechetického hlediska) nejvíť jako šťastné, jsou-li katechismy nabízeny a kladeny bezprostředně do rukou katechizovaných jako nějaká čítanka nebo náboženská učebnice pro dospělé. Taková aktivity souvisí s dvojím chápáním role vědomostí nebo nauky během cesty člověka k víře a ve víře: Teologie, zejména scholastická, zastává přesvědčení, že cesta víry závisí v prvé řadě na kontaktu či vztahu mezi naukou církve a jejím pochopením na straně člověka. Nauka je chápána jako hlavní faktor, díky němuž jde člověk po cestě víry dopředu nebo do hloubky.

Katecheze nebo katecheta, který pracuje s lidmi, se nicméně stále znovu přesvědčuje o tom, že toto opodstatněné chápání není ušetrěno problémů. Je nesporné, že každý člověk na cestě své víry potřebuje poznávat obsah této víry, mít jasný objekt, znát a užívat prostředky, mít jasný cíl. Neméně pravdivé je však i to, že víra není automatickým následkem osvojení si či pochopení nauky, byť cestlivě a správně. Víra je milost a tajemství osobního vztahu člověka

k *živému* Ježíši Kristu. Jeho osobu a dílo tedy nelze zachytit, či dokonce uzavřít v nějaké nauce. Ježíš se nám sdílí rozličnými způsoby a „oslovuje“ všechny složky naší bytosti.

Sférou či „prostředím“, v němž se Bůh svou milostí člověka dotýká, je podle VDK i zkušenost (VDK čl. 152).

Proto autentičky katechetický přístup vyžaduje, aby ještě před formulacemi pravd křesťanské víry byla podrobně a srozumitelně zprostředkovávána sama praxe křesťanské víry – tedy život víry. Nauka je vyjádřením či interpretací toho, co církev již koná, slaví, co je ve společenství církve konkrétním způsobem prožíváno. Tím nechceme tvrdit, že nauka je něčím vedlejší, ale chceme zdůraznit, že ona je už obsažena v životě samém a navíc je verbálně zformulována magisteriem církve.

Podkázem na toto pořadí (praxe víry předchází jistým způsobem teorií víry), totiž právě praxí (hlásáním, vypravováním a prožíváním faktů života víry) chce katecheze pomáhat vytvářet společenství mezi lidmi, které oslovuje, a pak jim pomáhat zejména v tom, aby vsoupili do společenství s Ježíšem Kristem a našli k němu svůj osobní důvěrný vztah.

On sám hlásal Boží království ne pouze tím, co říkal, ale především tím, kým byl, co pro lidi dělal, jak reagoval v různých situacích. Tvář v tvář malověrnosti, nedůvěře či skepsi svých současníků poukazoval na své skutky: „Skutky, které konám ve jménu svého Otce, vydávají o mně svědectví“ (J 10,25). Jako by říkal: Když už nejste schopni ve mne uvěřit na základě toho, o čem mluvím, snažte se uvěřit alespoň pro ty skutky.

Podíváme-li se, kolik místa věnují katechismy v celku svého rozsahu Ježíšovým mocným činům, snad se shodneme na tom, že katecheta by jim měl dát daleko více prostoru (srov. s kap. 7).

Dokumenty církve zdůrazňují v souvislosti s otázkou členění a uspořádání obsahu katecheze následující požadavky:

- biblické a liturgické prameny;
- trinitární kristocentrismus;
- hierarchie pravd;
- neustálé propojování nauky se životem.

Jan Pavel II. napsal, že Boží zjevení není od života člověka nijak odděleno a bylo by omylem chtít je postavit vůči němu do protikladu, byť jen umělého. Studujeme-li pozorně text dosavadních katechismů z perspektivy této výpovědi, nemůžeme se ubránit dojmu, že v jejich měřících a akcentech se nauka církve dostává vzhledem k pastoračnímu kontextu spíše do určité izolace. Jinak vyjádřeno: V textu katechismů schází zdařilý pokus odhalit nebo ukázat význam víry pro život právě na základě otázek a problémů, které dnešní lidé cítí a prožívají jako životně důležité. Katechismy spíše působí dojmem

vědomé snahy ukázat víru jako celek v jejím obecném významu pro život člověka. To je pozitivní, ale samo o sobě to ještě nestačí. Jestliže se dnes všeobecně uznává, že autentická katecheze se neobejde bez didaktiky, pak se jí nemůže zříci ani katechismus.

Když mluvil papež Jan Pavel II. dne 25. dubna 1988 ke katechetům z celého světa shromážděným na kongresu v Římě, řekl:

Katecheta musí být učitelem lidskosti, s hlubokým respektem vůči citlivosti a problémům lidí, k nimž se obrací. Nesmí podlehnout falešnému pocitu spokojenosti či zadostiučinění, že vykonal dobrou katechezi, jestliže ona katecheze neodpovídá na otázky a očekávání těch, kterým je adresována. Jeho katecheze musí kromě celistvosti a systematicčnosti umět vyjádřit hluboký význam víry pro život, musí umět jakoby ztělesnit, prodloužit vztah Ježíše Krista, který spolu s náhrádkou Slova života oslovuje každého člověka přímo v konkrétnosti jeho potřeb, jeho tužeb, očekávání, jeho schopností chápat.

V dnešní době je třeba chápat katechismus jako jeden z mnoha prostředků v rámci široké palety možností, a to bez jakéhokoli upřednostňování. Zcela jistě již nestojí v centru katechizace jako její nezbytný či nejdůležitější nástroj. Na druhé straně, představení její vhodný a seriózní projev inkulturace obsahu víry vzhledem k některé aktuální (zpravidla lokální) kultuře, zohledňuje-li pedagogicko-psychologické požadavky a zákonitosti autentické komunikace obsahu víry, může k účinnosti katecheze přispívat. Zdá se legitimní uzavřít tyto úvahy tím, že takový katechismus sotva může vzniknout plní jednotlivce či týmu sestaveného pouze z teologů či pouze z pedagogů, může však být plodem rozsáhlé a seriózní týmové spolupráce pastýřů i laiků, teologů i pedagogů a dalších odborníků v disciplínách, jež mají v katechezi jako výchovné víry své kompetenční slovo.